

Opinionsbildaren

Någon hög post i samhället hade han inte, och eftersträvade det inte heller, men det han sade och skrev, det noterades på de allra högsta politiska nivåerna i vårt land. Frågan är om det någonsin funnits en publicist med samma grundmurade auktoritet som den han åtnjöt. (Sven Willner i Vasabladet)

År 1927, samma år som Eirik Hornborg slutgiltigt lämnar riksdagen, inträder han i *Nya Argus* redaktion, för att år 1933 överta chefredaktörskapet för tidskriften. Redan tidigare har han i artiklar av olika slag bidragit till att sätta sin prägel på *Nya Argus*, ”Militarismen” (nr 12/1918), ”Vilken är sanningen om Lusitania” (nr 15/1918) m.fl. under hela tjugotalet. Trettioalet blir dock hans och kanske tidskriftens, storhetstid som opinionsbildare eftersom den i den rollen står relativt ensam i kampen mot trettioalets högerpopulism och fascism – både hemma och utomlands, en kamp med långt oförvägnare förtecken än till exempel *Hufvudstadsbladets*.

Långt senare omnämner Göran Schildt i en artikel i *Svenska Dagbladet* Hornborgs tid som chefredaktör under 30- och 40-talets svåra år. Han talar om Hornborgs ensamma kamp, när denne utan att vika undan för vare sig vän eller fiende gick till storms mot det som stred mot hans rättskänsla. Schildt betonar vilken enorm betydelse Hornborgs röst hade under krigets och censuren år och framhåller att det handlade om en insats minst lika värdefull som någonsin ”ledarnas”. Han går så långt att han hävdar att det till stor del var Hornborgs förtjänst att den andliga atmosfären förblev möjlig att inandas även under de mörkaste åren i Finland.

Och hans insats når utanför det egna landets gränser. När Hornborg i ett personligt brev riktat till Amos Andersson kritiserar *Hufvudstadsbladet* och hotar med att han ”ärnar sjunga ut i Argus så att det höres kring i Skandinavien om Din tidning inte bekänner spader”, är det inte tomta ord. Under hans tid noteras och kommenteras det som skrivs i *Nya Argus* allmänt i det övriga Norden, medan *Hufvudstadsbladet* ofta anses sakna en klar linje till exempel i sitt förhållande till de högerauktoritära rörelserna såväl i Finland som i Europa. I Stockholmstidningen av den 10 november år 1932, har Sven Rinman, under rubriken Dagens profil, publicerat en lång artikel om

Eirik Hornborg, där han påpekar att Hornborg som politisk skribent i *Nya Argus* gjort sig känd som en av svenskarnas vassaste pennor och Lapporörelsens obeveklige motståndare.

”I detta nu är nog Hornborg framför allt den i främsta ledet kämpande politiske skribenten. Som sådan har han få motstycken i Skandinavien. Man går alltid till läsningen av hans artiklar i *Nya Argus* i förvissning om en intellektuell njutning av hög klass. Hans stil är lika fascinerande när den flammar i harm som när den stelnar i iskallt hån. Hans argumentering går fram med hård logik och kulminerar ofta i en eller ett par slående bilder.”

Rinman konstaterar att Hornborg, trots att han betecknat sig som moderat högerman, då de fascistiska tendenserna började sticka fram, i motsats till så många andra ”moderater” på den kanten, höll huvudet kallt.

”Hans strålkastare har obarmhärtigt riktats på de väldiga ideologiska gasmoln, som omvärt våldsdåden. Det vittnar om kraften och rikedom i åskådningen hos denne fribrytare och individualist.”

Rinmans artikel skiljer sig inte mycket från andra uttalanden i riks-svenska dagstidningar när det gäller Hornborgs gärning i *Nya Argus*.

I något sammanhang förliknas han vid en örn som, ensam svävande högt i skyn, med sin skarpa blick iakttar och obönhörligt avslöjar allt som är vrängt och falskt. Man förefaller se honom som ”en ropandes röst i öknen”, den som håller bastionerna i Finland när den övriga dagspressen tiger. På det sättet får *Nya Argus* en genomslagskraft som väl ingen tidskrift i Finland, varken förr eller senare innehaft. Rinman avslutar sin artikel med några ord som visar att man även på andra sidan Bottenviken känner stolthet över den manande svenska rösten från Finland.

”Om man nu lämnar politiska etiketter och försöker bygga på rent mänskliga bestämmningar, så skulle man vilja föreslå de båda innehållsrika orden *manlighet* och *humanitet* som kännetecken på Eirik Hornborgs gärning. Den karaktistiska styrkan som präglar honom, hårdnar aldrig till övermod. Det framträder bl.a. i en broschyr han skrev kort efter inbördeskriget, som märkligt kontrasterade mot de hatbrott, som kunde presteras även från den vita sidan. De många tilltrasslade, förvirrade och kämpande krafterna i Finlands kulturliv ha här skapat en helgjuten typ, som även vi ha rättighet att vara stolta över.”

Hornborg ger aldrig upp, när det handlar om det han känner att han måste göra, men i en dikt till sin hustru, skriven i februari 1932 visar han att också örnar kan ha det ensamt ibland.

Till min hustru

Det stormar i rymderna. Vingarna tröttna,
den starkaste örn blir matt.

Det mörknar i rymderna. Blickarna tröttna
att spana i skymmande natt.

Det är ensligt på höjderna. Vännerna tröttna
att följa den ensammes färd.

Det är ödsligt på höjderna. Tankarna tröttna
till stoft bliva spiror och svärd.

Mellan jagande skyarna stjärnorna flamma
med iskallt och hånande ljus.

För dem äro örn och mullvad detsamma;
varelser födda av grus.

Men en bland dem alla värmer och lyser
med vänligt och värmande ljus,
hon värmer mitt hjärta, som skälver och fryser
vid världsvindens isande sus.

Dotter av himlen, hon närmar sig jorden,
ett band mellan himmel och jord.

Hon är mig en tröst och hugsvalelse vorden,
ett helande, stärkande Ord.

Hon gjuter sitt skimmer på svartnade vågor
likt solglans på hägnande hamn,
hon stillar förtvivlan och svarslösa frågor
och Kärlek är trösterskans namn.

När *Nya Argus* ett år senare firar sitt 25-årsjubileum hyllas tidskriften i en utförlig artikel i *Dagens Nyheter*. Man konstaterar att en av förklaringarna till den uppmärksamhet som den väckt beror på att dess redaktion, vid sidan av humanistiskt betonade krafter, också förfogar över en fond av personlig, politisk och historisk erfarenhet, som ingen daglig tidning i landet kan uppvisa en motsvarighet till. ”Det handlar om en intellektuell spänst på **mycket hög nivå, kombinerad med mod och vitterhet**”.

Av ovanstående är det lätt att förstå att Hornborgs relation till *Hufvudstadsbladet* och dess chefredaktör Amos Andersson inte var helt problemfri under de kritiska åren från slutet av 1920-talet till

vinterkrigets utbrott.

Att deras syn på sina respektive tidningars innehåll ofta avvek från varandra framgår av den omfattande privata brevväxling de båda herrarna förde. Nedanstående utdrag ur ett meningsutbyte handlar om ett fenomen som inte förlorat sin aktualitet, d.v.s. tidningspressens eftergifter för läsarnas krav på sensationer.

I december 1929 anklagar Hornborg i ett privat brev Anderssons tidning för att hänge sig åt sensationsjournalistik. Det handlar om en läkare i Etseri, Hartman, som är anklagad för att ha tagit livet av sin fru med Veronal och bedövat en ung kvinna med kloroform varefter han våldtagit henne. Byborna har sett Hartman sparka sin gravida hustru i magen så att hon flög en bit. Allt detta skildras detaljerat i *Hufvudstadsbladet*, vilket Hornborg anser olämpligt då domen inte fallit och Hartman är dödssjuk.

Några dagar senare svarar Andersson, någorlunda hovsamt efter att ha skrivit två utkast i **relativt hotfulla ordalag, också de bevarade**. Han har en annan syn än Hornborg på vad som är av allmänt intresse och vad läsarna har rätt att ha reda på. **Enligt honom är utländsk press betydligt värre i det avseendet.**

Men samtidigt som fallet med läkaren i Etseri rullas upp i *Hufvudstadsbladets* spalter tar *Nya Argus* redaktion itu med betydligt allvarligare frågor. Tidskriften, som ursprungligen var tänkt som ett opolitiskt organ för övernationella kulturinflytelser, kommer nu att bli den viktigaste rösten i kampen mot de odemokratiska rörelser på den europeiska kontinenten som ger genklang också i Finland.

Själv konstaterar Hornborg att hans tidning kom att utgöra ett viktigt komplement till dagspressen och att bilden av 1930-talets opinioner hade blivit ofullständig och därför missvisande om *Nya Argus* inte hade funnits. I introduktionen till *Nya Argus* jubileumsskrift, *Ögonen upp*, understryker Trygve Söderling betydelsen av Hornborgs insats mot trettioalets högerpopulism, eftersom den står för en linjedragning som saknades i *Hufvudstadsbladet*.

När Laporörelsen börjar ta sig utrymme reagerar *Nya Argus* med skärpa. Tidningen kommer att publicera flera polemiska artiklar mot rörelsen, de flesta av Hornborgs penna. Den första ingår i numret den 16 april 1930 under rubriken ”Fascistiska tendenser” (nr 8/1930). Det är enligt hans mening uppenbart att de finländska högerextremisterna stimulerats av fascismens stora framgångar i Italien, men han konstaterar att man förbiser den nationella italienska

rörelsens förutsättningar. Finland befinner sig år 1930 inte i samma situation som Italien år 1919 då landet hotades av inre upplösning. Han finner inte något som helst försvar för de fascistiska tendenserna i det egna landet. De riktar sig inte mot öppet våld utan mot en visserligen samhällsfientlig och farlig propaganda, men att använda sig av materiellt våld för att undertrycka meningsyttringar är principiellt en så betänklig sak att den aldrig kan och aldrig får göras beroende av enskilda medborgares godtyckliga bedömande. Hornborg kräver ett handlingsprogram av de officiella myndigheterna. De har ensamrätt att handla – och handla bundna av tydligt formulerade lagbud.

Drygt ett par månader senare går han i polemik mot en deklaration från Lapporörelsens sida, där en talesman för rörelsen förkunnar att man kämpar endast mot en sak, kommunismen, och att man inte kommer att låta några som helst hinder komma i vägen. Man tillbakavisar anklagelserna om fascism: ”allt tal om fascismen är förvrängning av fakta.”

Under rubriken ”Fascismen i fullt flor” (nr 12 1930) utdömer Hornborg Lappoanhängarnas tal om att man tvingats till effektiva åtgärder då samhället har rätt till självförsvar i ett akut nödläge.

”För att detta resonemang skall ha berättigande kräves oundgängligen att alla lagliga och lojala medel tidigare anlitats. Har detta skett? Har man t.ex. i de kretsar som nu uppbära Lapporörelsen, vid senaste riksdagsval skjutit fram kampen mot kommunismen som en förgrundsfråga? Har man med tillbörlig kraft gett uttryck åt sina farhågor och förhoppningar? Kan man med handen på hjärtat förklara, att intet lagligt och lojalt medel blivit oförsökt innan man övergått till handlingens propaganda? Nej. Man har år efter år låtit saken ha sin gång; somliga ha kanske skurit tänder och knutit näven, andra ha litat på myndigheterna. Plötsligt, inom mindre än ett år, har hatet mot kommunismen blåsts upp till en flammande brand, som förtär alla de hinder, lagliga former, medborgerliga rättigheter, regeringsmyndighet och riksdagsauktoritet uppresa. I tolv år ha vi levat som en självständig nation och i medeltal vartannat år ordnat riksdagsval, men denna stora fråga, som nu överskyggar alla andra, ha vid intet av dessa val spelat en förstarangsroll. Detta är ett fullkomligt bisarrt förhållande, typiskt för det hysteriska draget i vårt samhällsliv. Det tragikomiska i situationen ligger däri, att Lappomännens attack på en gång gäller rättsordningen och kommunismen. Denna omständighet vrider vapnen ur myndigheternas hand.

Det är helt enkelt omöjligt att förmå någon till beslutsamt försvar för de lagliga formerna, när kommunismen söker skydd bakom dem. Ingen vill få skenet av att understöda hemmabol-sjevikerna. Just detta vittnar om en låg utvecklingsståndpunkt. Rätt är rätt och lag är lag, vem som än för ögonblicket må ha gagn av att så är förhållandet. I detta nu är alls icke kommunismen den förnämsta pjäsen i spelet. Det är vår rättsordning det gäller. Skall den få brytas och trampas ned för kommunismens skull?”

Hornborg avslutar artikeln med orden:

”Likt bubblor på en grumlig ström flyta nya folkledare fram i dagsljuset, och dessa politikere tillfällighetspoeter övverrösta män, som i många och tunga år fört rättens och samhällsordningens kamp mot tsartjinovniker och bolsjeviker.”

Att Lapporörelsen tagit intryck av fascismen var uppenbart, och i sina ställningstaganden mot den visar Hornborg med önskvärd tydlighet den hållning han i alla sammanhang tog mot antidemokratiska fenomen var de än stack upp. Hornborg hyser ingen sympati för kommunismen, det är lag och rätt han uttröttligt försvarar mot de auktoritära rörelser vilkas stöveltramp ekar över Europa.

I efterhand har han ansett att kampen mot Lapporörelsen, trots att den för honom personligen var plågsam då han var tvungen att gå emot många av sina nära vänner, ändå hör till det viktigaste han åstadkommit i sin journalistiska verksamhet. Han anser att Finland den gången stod inför ett ödesval och att demokratin aldrig varit så hotad som då. Rörelsen ägnas under 1930-talet flera längre artiklar, i ”Gud och djävulen” (nr 13), konstaterar han att de röda från tiden 1917–1918, på ett lysande sätt blivit rehabiliterade av sina fascistiska fiender. Då de röda i övertygelsen om sin saks höghet ignorerade rättsordningen och grep till våld mot den förtryckande borgarklassen, var deras enda misstag enligt Lappomännens sätt att argumentera, att de var för svaga.” Nu bryter folkets sunda kärna utan tvingande nöd sönder sin egen rättsordning, det fria Finland river sönder sig själv”.

Nya Argus ger inte upp där många andra tiger eller har svårt att följa en konsekvent linje. Kampen mot den inhemska fascismen fortsätter i ”Lapporörelsens Janusanlete”(nr 14), ”Inför valen” (nr 15), ”Hur långt skall man gå?” (nr 17) ”Den brustna bågens klang”(nr 18), m.fl.

Han har den sju man starka redaktionen bakom sig av vilka Hugo E. Pipping, Ragnar Furuholm och Hans Ruin aktivt tar del i kampen. Utomstående krafter som Yrjö Hirn och Gunnar Castrén kommer med skarpa inlägg i *Nya Argus* "Lapponummer" av den 1 juli.

Det som Hornborg upplever som mest skakande i sammanhanget är de sympatisörer rörelsen får bland individer vilkas intelligens och omdömesförmåga han vant sig att respektera. Han säger sig ännu på sin ålderdom omöjligt kunna förstå hur vidsträckta kretsar av lagtrogna medborgare kunde stöda en rörelse vars kampmetoder inte endast var lagstridiga utan även lumpna och brutala. Han blir upprörd när den gamle historikern Richard Danielson-Kalmari inte drar sig för att jämföra Lapporörelsen med jägarrörelsen, "en skymf mot dem som satte liv och framtid på spel för Finlands sak och som nu offentligt jämfördes med fega och lömska banditer, som praktiskt taget riskerade ingenting, men utan risk förvärvade ett vanhedrande hjälterykte."

Av samma orsak säger sig Hornborg ha "tvingats att justera sin uppfattning" om teologiprofessorn Lauri Ingman, år 1930 utnämnd till Finlands ärkebiskop. Oerhört besviken är han också över ett antal svenska politikernas agerande i samband med vissa omröstningar i riksdagen. Männerna bakom Lapporörelsen hade tagit avstånd från äktfinshetssträvandena och därför fått anhängare på svenskt håll. Men Hornborg ställer öppet frågan var gränsen för deras hängivenhet går. Även om man kunde lita på löften av detta slag är det enligt Hornborg inte ett godtagbart argument. "Vi pläga stolt framhålla att vi aldrig ställa svenskheten framom fosterlandet. Nu gäller det att visa det."

Det var inte lätt för honom att ta avstånd från och gå emot människor han tidigare hyst aktning för och som varit hans vänner, men hans karaktärsegenskaper tillät honom inte att hålla tyst när han kände att det var hans plikt att sjunga ut. I sin memoarbok *Mot mörka makter* minns riksdagsmannen Atos Wirtanen, chefredaktör för *Arbetsbladet*, vilket intryck det gjorde på honom att en högerman som Hornborg så kraftfullt tog ställning mot Lapporörelsen.

I *Nya Argus* håller Hornborg och hans redaktion sin linje, skarp och klar. Att kampen ändå ofta kändes tung på det personliga planet framgår av de så gott som dagliga breven till hustrun, som sommaren 1930 under en längre period befann sig i Sigtuna. I ett brev, daterat den 7 juli 1930 skriver han:

N Y A
A R G U S
TJUGUTREDJE ARGÅNGEN · NR 8 · HELSINGFORS 16. 4. 1930

F A S C I S T I S K A T E N D E N S E R .

Statens och samhällets förhållande till våldet utgör ett lika fängslande som invecklat socialpolitiskt problem. Det ligger i sakens natur och torde inte förnekas av andra än enstaka ideologer, att våld i vissa fall och i viss utsträckning bildar en oundgänglig förutsättning för att staten skall mäktat fylla sin uppgift — det må sedan gälla att nedslå en resning eller att infånga en drucken fridstörare. Likaså gillar det allmänna rättsmedvetandet tillgripandet av våld i syfte att avvärja väpnat angrepp eller därmed jämförbar aktion av annan stat. Men i praktiken divergera meningarna i otaliga fall. Vad den ene är benägen att beteckna såsom upprörande övergrepp och tyranni, kan en annan betrakta såsom fullt lojala yttringar av samhällets berättigade strävan till självhövudelse.

Men även i ett annat avseende är problemet invecklat. Skall anlitandet av det yttersta medel, som våldet representerar, anses tillkomma endast de myndigheter och institutioner, vilka officiellt företräda och uppbära statsmakten, eller skola under vissa förutsättningar även enskilda medborgare eller sammanslutningar av medborgare anses berättigade att i samhällets intresse tillgripa våld? Det senare betraktelsesättet har i viss mån ett teoretiskt stöd i det allmänt erkända förhållandet, att åtgärder, som avse skydd av person och egendom, både få och böra vidtagas av privatpersoner, i händelse representerarna för samhällets ordningsmakt antingen icke äro till hands eller äro i behov av understöd. Skall då icke samma regel få tillämpas i större skala? Skall icke en sammanslutning av medborgare få ingripa, när fara uppenbart hotar samhället och myndigheterna antingen försumma sin plikt eller äro för svaga?

Som allmän regel gäller, att såväl det yttre som det inre försvaret i första hand bör skötas av de officiella myndigheterna. Man förutsätter, att den reguljära armén skall avvisa ett fientligt anfall. Man förutsätter, att polisen skall kväsa oroligheter och häkta brottslingar. Privatpersoner äga endast att i fall av behov lämna handräckning eller — i enstaka detaljfall — utöva primitiv nödvärns- och nödhjälprätt. Utvecklingen i hela den europeiska kulturvärlden har gått i riktning mot inskränkning av den enskildes rätt att använda våld. Men nöd bryter lag, och man kan obestridligen tänka sig en situation, som berättigar enskilda medborgare eller sammanslutningar av medborgare att med vilka medel som helst rädda det bristande samhället — och därmed törhända sig själva. Man må t. ex. tänka sig, att skyddskårerna icke hade hunnit förklarats för regeringstrupper före krigsutbrottet år 1918; hade de i sådant fall varit tvungna till översamhet? Hade väl nu någon annan än deras forna motståndare klandrat dem för deras ingripande i händelsernas ödesdigra gång?

Men med sådana hänvisningar kan man inte etablera något försvar för de fascistiska tendenser, som under den senaste tiden gjort sig gällande inom vissa medborgarkretsar i vårt land. Ty de rikta sig icke mot öppet våld, utan mot en, visserligen samhällsfientlig och farlig, propaganda. Att nyttja materiellt våld till undertryckande av meningsriktningar är principiellt en så betänklig sak, att den aldrig kan och aldrig får göras beroende av enskilda medborgares godtyckliga bedömande. På detta område måste de officiella myndigheterna ha ensamrätt att handla — och handla bundna av tydligt formulerade lagbud. Det är en mycket stor skillnad mellan att slå ned våld och att slå ned meningsyttringar. Det förra kan återställa den brutna friden inom samhället, det senare leder med största sannolikhet till fridens brytande.

Eirik Hornborgs artikel "Fascistiska tendenser" i *Nya Argus* 8/1930.

”Kära fru Hornborg!

Inte för att jag skulle ha något särskilt att berätta, men för att Du inte måtte behöva alltför länge undvara meddelanden hemifrån, vilka jag är djärv nog att anta för Dig i någon mån kärkomna, fattar jag åter en gång skrivmaskinen, för att sända Dig några rader till betygande av min saknad och kärlek.

Den här veckan har mitt arbete åtminstone hittills inte löpt undan så bra som tidigare. Förhållandena äro till ytterlighet enerverande. Det är tyvärr omöjligt att isolera sig; mot sin vilja dras man med i virveln. En ganska allmän och gigantisk galenskap härskar; i svenska Österbotten har stämningen dock redan slagit om – där har man Lappobravaderna in på livet – och förr eller senare skall det väl klarna också i Nyland. Samlingspartiet är svårt komprometterat och regeringens hållning mycket suspekt; sålunda har Witting tagit sig före att i H:bladet polemisera mot *Argus*” senaste nummer, där Furuhjelm, Hirn, Castrén och jag drar blankt till rättsordningens försvar. Det är nästan oerhört.”

I ett brev följande dag återkommer han till ämnet:

”Min goda hustru!

....

Minister Rolf Witting har ansett sig kallad att i H:bladet på ledarplats polemisera mot *Nya Argus*’ Lapponummer – eller snarare anti-Lappo-nummer - men detta regeringsingripande har endast resulterat i att några citerade uttryck betraktats som överord, medan samtliga sakliga påståenden lämnats oemotsagda. En lysande bekräftelse på riktigheten i den av *Argus* uttalade uppfattningen. Witting är en anmärkningsvärt dålig skribent; han kunde i likhet med Procopé besolda Ståtlige von Wendt eller någon annan pennans man, så bleve åtminstone den yttre formen bättre. Men den stackars regeringen opererar under oavbrutet hot av väpnat uppror och pressas så till det ena efter det andra – ett fruktansvärt slut på Svinhufvuds politiska karriär, här kämpa sannerligen Gud och djävulen om människosjälarna. Lappodelegationen spelar det enkla spelet att anmäla sin avsikt att gripa till vapen om inte allt går efter önskan, och av omtanke om fosterlandet falla alla besinningsfulla medborgare undan. Jag har bara en tröst: ”Ej fruktar vår ädla normandiska stam för en högländsk rövaretrupp.” Genom de politiska ovädersmolnen lyser min hustrus hemkomst

som en stjärna, och jag väntar nu bara med spänning på under rättelse om dagen och stunden för denna glada händelse...”

Kampen mot Lapporörelsen kommer att fortsätta under hela året 1930 och avslutas först efter rörelsens slutgiltiga fiasko i månadsskiftet februari-mars år 1932. Mäntsäläupproret utgör slutpunkten på en kritisk period i landets historia. Den 1 april sammanfattar Hornborg i artikeln ”Den psykologiska bakgrunden” (nr 7/1932), sin syn på Lapporörelsen och konstaterar att det enda försonande draget för dem som med skyggglappar för ögonen stödde rörelsen var dumhet.

”Den sveper sitt försonande drag kring hög och låg, kring kunnig och okunnig; kring dessa präster, som av en reaktionär camorra och en väpnad upprorsrörelse hoppats på en renässans för kyrkan och frid på jorden; kring dessa politiker, som trott sig kunna åka till maktens och ärans höjder med Lappos folkilska tjur som dragare; kring dessa lättlurade svenskar, som varit färdiga att uppge sina bästa traditioner i förlitan på Kosolas löfte om språkstridens avbläsande; kring dessa industri- och finansmän, som i obegriplig fjärrsynthet trott sig skönja fördelar för Finlands näringsliv i att samhällsordningen sprängdes; kring dessa enkla dyrkare av våldet...”

Men trots att Lapporörelsen kunde avföras från dagordningen tornar blåsvarta åskmoln upp sig i Europa och *Nya Argus*’ redaktion kan inte slå sig till ro. De inrikespolitiska frågor som dominerar är kampen mot förbudslagen, äktfinsketsrörelsen och universitetsstriden samt presidentvalet 1937.

I *Stormig höst* konstaterar Hornborg att det var tungt att skriva om Lapporörelsen och förbudslagsfanatismen, men ännu bittrare att skriva om ”den masspsykos, den radikala form av nationell känsla, som betecknades som äktfinskhet.” I februari 1931 lämnade en grupp agrarer och samlingspartister in en motion om total förfinskning av Helsingfors universitet och Tekniska högskolan Samtidigt inlämnades en annan motion om att undervisningen i svenska skulle göras till ett frivilligt ämne i läroverken.

Trots att man enligt Hornborg kunde hysa en viss förståelse för den äktfinska rörelsens uppkomst finner han den dock osympatisk, eftersom den till sitt syfte var helt och hållet negativ. ”Den strävade att utplåna svensk nationalitet, svenskt språk och svensk kultur, utan att därmed skänka den finska nationaliteten någon positiv vinning”.

I många av de frågor Hornborg kämpar för är han tvungen att gå emot företrädare för sitt eget parti. Redan före självständighetsförklaringen har Hornborg, till den grad att ett antal partikamrater försedde honom med epitetet ”fennoman”, tagit avstånd från de krav på svensk separatism som under tjugotalets första år framfördes av flera medlemmar av Svenska folkpartiet. När man vid partidagen den 17 maj 1917 diskuterade partiets program och en talare för fram att ”det bör framhållas att vi arbeta för ett gemensamt fosterland, intill dess en boskillnad kan äga rum”, fick det enligt Hornborgs egen utsago honom att se rätt. Enligt hans uppfattning borde i programmet ingå ett konstaterande av viljan till samarbete med andra fosterländska partier. ”En boskillnad mellan Finlands svenska och finska folkelement är under inga förhållanden möjlig.”

”Varför fordrar man att svenskarna i Finland arbeta för hela landet? Just därför att de äro svenskarna i Finland. Att vi finnas här sammanhänger med landets hela historiska utveckling... Skola vi nu bryta mot våra historiska traditioner? Skola vi draga oss inom vårt skal och säga: Nej, vi göra ingenting för landet i dess helhet, vi måste ställa vår nationalitet, våra alldeles speciella intressen främst. Ja då hava vi förverkat vår historiska rätt att spela en roll. Då kunna vi naturligtvis sitta i vår vrå och tala svenska, men icke är det endast det vi eftersträva.”

Det är inte enda gången han känner sig tvungen att stå för det han upplever vara det rätta, mot partikamrater och vänner. Av i privatbrev levererade reaktioner att döma väcker de tankar om den röda ledningen kontra de vanliga människorna i rörelsens led, som han under rubriken ”Till tioårsminnet” (nr 1/1928) för fram, inte odelat positiv uppmärksamhet.

”Men bland de djupa leden voro de personligen aktningvärda elementen dock utan allt tvivel i majoritet. Också de röda visade att Finlands folk kan offra sig för en idé. Detta är försoningens väg. När man å ena sidan öppet medger att den vita segern var hela folkets seger, och å den andra erkänner, att de slagna motståndarna till största delen i ärlig övertygelse trodde sig kämpa för en ädel och rättvis sak, då äro vi vid målet. Och då kunna vi lägga de bästa blommorna vid våra gravar.”

Men trettioalet blir äktfinshetens tid. Den 29 oktober 1934 har *Hufvudstadsbladet* utan kommentarer publicerat en artikel från

Helsingin Sanomat, med udd riktad mot finlandssvenskarna. I ett privat brev till Amos Andersson kräver Hornborg att tidningen på synlig plats skall publicera en artikel med en förklaring. Han påpekar att ”man överallt möter ett stigande missnöje med din tidning. Ständigt visar den två ansikten. Jag kommer inte med några förstuckna hotelser. Jag säger öppet ifrån att jag ärnar sjunga ut i *Argus* så att det höres kring i Skandinavien om Din tidning inte bekänner spader.”

Två dagar senare kommer ett långt och utförligt svar från Andersson där denne försvarar sin tidnings linje och skriver: ”Kan icke på kommando förmå mig att införa det skrivsätt och de redigeringsmetoder du anser vara de enda riktiga.”

Samma dag svarar Hornborg: ”Det gläder mig att du svarade på mitt brev och jag ber att få tacka för svaret. Jag hade redan börjat misströsta, men det tog väl tid att formulera brevet tillräckligt ironiskt. Jag hade redan skrivit en artikel med udd mot *Hufvudstadsbladet* men medredaktörerna, främst Furuhjelm, fick mig att stryka den.”

Hornborgs svar är tankeväckande. Där antyds dels att en chefredaktör på en stor tidning som behöver två dagar för att leverera ett flersidigt maskinskrivet brev har tagit god tid på sig. Och en annan sak. Trots att det var allmänt känt att Hornborg hade ett eldfångt humör, något som han också själv i flera sammanhang medgav, är han tydligen, om han får litet tid för eftertanke, åtminstone ibland beredd att ta till sig andras synpunkter. Intressant är dock att han så öppet tillstår det åt antagonisten.

Under de följande åren kommer Hornborg att föra kampen mot äktfinshetens radikalaste yttringar både i *Nya Argus* och i skandinavisk press. Å ena sidan handlar det om kampen mot separatister i det egna partiet, å andra sidan kamp för svenskheten. Bakgrunden är en artikel i Stockholmstidningen av en ung journalist, Alma Braathen, som under en reportageresa i Finland tyckt sig konstatera att det finska sinnet var fyllt av ungdomlig hänförelse. ”Nu kunde finnarna räta på sina krökta ryggar och ta sin plats i det samhälle som var deras”.

Alma Braathens artikel väcker reaktion på många håll. Till dem som reagerar mest kraftigt hör Eirik Hornborg som anser Braathens artikel översvämma av grova misstag. I en svarsartikel ”Ett broderland i journalistisk belysning” införd såväl i *Nya Argus* (nr 20/1937) som i *Dagens Nyheter* korrigerar han de värsta felaktigheterna. J.K.Paasikivi, som förestår Finlands legation i Stockholm tar

kontakt med Hornborg och en omfattande brevväxling följer. Medan Paasikivi anser att det skulle ha gagnat den svenska saken bäst att låta felaktigheterna passera och glömmas bort, är Hornborg av motsatt uppfattning. Trots det hetsiga temperament som karakteriserade de båda herrarna lyckas de ändå hålla en saklig och analyserande ton.

I ett senare skede kommer Paasikivi, först i egenskap av statsminister, senare som president, att i personlig brevväxling och vid upprepade möten på tumanhand uppfatta Hornborg som en viktig samtalspartner och i vissa frågor t.o.m. som rådgivare. Att Paasikivi trots allt hörde till finlandssvenskhetens hängivnaste förkämpar framgår i många sammanhang. I andra delen av sina dagböcker skriver han den 30.11.1948:

”Majoriteten av riksdagen begriper ingenting av politik eller av vårt lands nuvarande läge. Inte heller förstår den vilken betydelse det har för oss att man i Norden förstår och understöder oss... De förstår inte heller vilken betydelse det ligger i att det om vårt land kan sägas att vi löst vårt minoritetsproblem så att man inte längre behöver tala om det. De begriper inte heller vilken betydelse den svenska befolkningen har för oss. Det vore bättre om vi hade en miljon svenskar. Vi bör behandla svenskar-na så att deras antal inte minskar, helst bör det växa.”

Det är också Paasikivi som kommer att initiera en förändring angående den lag av år 1937 som gick ut på att minska antalet svenska professorer vid universitetet. I *Nya Argus* hade Hornborg kraftfullt tagit avstånd från de yttringar finskhetsivrarna visat t.ex. i kampen om den nya universitetslagen: ”Grundlagen och universitetsfrågan” (nr 8/1937) och ”Fullbordat faktum” (nr /1937). I ”Nordiskt samförstånd” (nr 16/1937) anknyter han språkfrågan till det som håller på att ske på den europeiska kontinenten.

”Den väg Finland vandrar är isoleringens väg. Med rasande fart rycker nu en generation fram, som icke behärskar svenska. I stället kommer man att vända sig till de s.k. stora kulturfolkerna – större i folkmängd, men sannerligen inte i kultur. [...] det är mot Tyskland Finland glider, mot Tyskland med dess kult av ”jorden” och ”blodet”, med dess medeltidsmässiga antisemitism, dess osjälvständiga och politiserade vetenskap, dess klavbundna tidningspress och dess militaristiska diktaturidéer.”

Äktfinskhetsrörelsen och drömmen om Storfinland har självfallet

inspirerats av det som sker på kontinenten. Småningom kommer dock Hornborgs blickar att huvudsakligen riktas utåt mot ett Europa där de totalitära rörelserna är på frammarsch. Trots att han stundom misströstat om sitt eget folk kunde det bli värre. År 1933 kommer Hitler till makten, men redan före det har det stått klart vilka värden denne företräder. Hornborg kommer från och med Hitlers maktövertagande i januari 1933 att under hela detta årtionde i ett stort antal artiklar hårt gå ut mot fascismen och nazismen och de fenomen som följer dessa ideologier i spåren. Rubriker som ”Konserveratismens harakiri” (nr 2/1933) och ”Nationalismens janusansikte” (nr 6/1933) visar vad det är fråga om. I nr 12 samma år gör Hornborg i artikeln ”Tyranni” den 1 juli en skarp vidräkning med nazismen som fenomen och dess framfart mot judarna:

”Antisemitismens upprörande överdrifter ha försvarats med en hänvisning till judarnas överhövan starka ställning på de flesta kulturella verksamhetsområden i våra dagars Tyskland. Men varpå beror då deras inflytande. Varför spela de till sin numerär en så betydande roll som universitetslärare, läkare, advokater m.m.? Ha myndigheter och allmänhet på ett otillbörligt sätt favoriserat dem? Nej. De ha icke ägt några företrädesrättigheter, tvärtom. Ingen förnuftig människa låter väl inbilla sig att judar i regel föredragits framför kristna i de senaste decenniernas Tyskland, där antisemitismen varit en betydande makt. I utnämningsfrågor ha utan allt tvivel judarna fått stå tillbaka, så ofta det blott kunnat ske utan formlig skandal. Att de likväl lyckats förskaffa sig de positioner, som nu så hänsynslöst stormas har i främsta rummet berott på begåvning och flit. I fri tävlan med sina hundra gånger talrikare ”ariska” landsmän ha de tillkämpat sig en ställning, från vilken de nu av den förkrossande numerära övermakten försas undan med våld. Den som i det tyska folket vant sig att akta och beundra en ledande kultur-nation – kan inte annat än känna smärta och indignation vid detta nedsättande skådespel. Det nationalsocialistiska Tyskland har genom sin framfart mot judarna gjort vad det kan för att i utlandet stämpla sig själv som en andra rangens nation.”

Följande år tar Hornborg upp samma tema och riktar sig i ”Spökbrigaden” (nr 13/1934) mot krigsmentaliteten i Tyskland. I ”Det abessinska kriget och nyhetsförmedlingen” (nr 17/1935) framför Hornborg skarp kritik mot Italiens fälttåg i Abessinien: ”en episod av oöverskådlig och måhända fruktansvärd betydelse för Nationernas

förbund, för mänskligheten och Italien”. Abessinien kommer också i fortsättningen att få uppmärksamhet i *Nya Argus*, liksom också spanska inbördeskriget. I ”Två inbördeskrig” (nr 15/1935) tar Hornborg kraftigt avstånd från vissa kretsars försök att dra en parallell till kriget i Finland år 1918.

Under trettioalets senare hälft skröder Hornborg inte orden när det handlar om situationen i Tyskland. Han tar i upprepade artiklar ställning till utvecklingen, som i ”Knytnävspolitik” (nr 6/1938), ”Officiös skönmålning” (nr 8/1938) och ”Draktändernas skörd” (nr 15/1938). I samband med Münchenavtalet hösten 1938, då axelmakterna Italien och Tyskland tillsammans med Storbritannien och Frankrike överlät Sudetlandet åt Hitler och prispade Tjeckoslovakien åt fortsatta tyska maktspråk, ger Hornborg uttryck för en viss optimism. Han är inte ensam om den, men i efterhand kallar han det den svåraste politiska felbedömning hans skriftställer kan uppvisa, trots att han med god vilja i viss mån kan förstå sin inställning. I en tät brevväxling med den svenska journalisten och författaren Bo Enander diskuterar Hornborg under 1930-, 40- och 50-talen ingående situationen inom nordisk och europeisk politik. Brevet är mycket öppenhjärtiga och avslutas ofta med en vädjan om diskretion gällande innehållet. Enander verkade från år 1934 som utrikespolitisk kommentator i tidskriften *Nu*, fungerade 1938-1944 som tidskriftens huvudredaktör och utgivare och från och med 1944 till sin död år 1960 som utrikesredaktör för *Expressen*. Han räknas som en av nazismens aktivaste motståndare i Sverige. I allmänhet är de båda herrarna överens, som när det gäller synen på nazismen och de totalitära rörelsernas frammarsch i Europa. När det däremot gäller Münchenavtalet säger sig Enander fullständigt hålla med Churchills uppfattning, framställd i underhuset den 5 oktober: ”the German dictator, instead of snatching his victuals from the table, had been content to have them served to him course by course.” Enander säger sig ha svårt för ovationerna för Chamberlain och är inte beredd att hålla med Hornborgs mera optimistiska reaktion.

Då Hitler mindre än ett halvt år senare ockuperar Böhmen och Mähren har optimismen förflyktigats, det är uppenbart att det andra världskriget kommer att bryta ut.

Den 15.10.1938 informerar Enander Hornborg om en cirkulärskrivelse av konfidentiell natur från det svenska utrikesdepartementet till så gott som samtliga chefredaktörer, med en begäran om största

vaksamhet. Skrivelsen är en reaktion på en *demarche* från nazistiskt håll, där man kräver att inga kritiska uttalanden göres om deras ledare, att man inte behandlar s.k. otrevliga affärer såsom antisemitiska excesser, koncentrationsläger, massavrättningar, fallen Niemöller och Schuschnigg, etc. Minsta möjliga uppmärksamhet bör skänkas åt ”Emigrantenhalunken” av typen Einstein och Thomas Mann.

Enander medger att det finns akademiska kretsar i Sverige, där man ser den tyska hegemonin med uteslutande sympati och anser att ”säg vad man vill så är Hitler en tusan till karl” eller ”nog skulle det behövas litet i samma stil här hemma också”. Ändå är de kretsarna inte tongivande som han föreställer sig att är fallet i Finland: ”Jag har för mig att det inte är många bland de borgerliga intellektuella som tänker som Du just nu.”

Och Hornborg håller inte tyst med vad han tänker. I artikeln ”Spänningen i Tyskland” (nr 29/1929) hade han visat en viss förståelse för Tysklands situation, då han tog upp frågan om Versaillesfreden och krigsskandeståndet och betonade vikten av att Tyskland möjligast snart måste ”bli kvitt sin trälldom”.

Nio år senare framgår i ”Nordisk anda” (nr 19/1938) att ingenting finns kvar av den förståelsen:

”Den nation som underhandlar med andra stater med pansarnäven under motpartens näsa och som inte aktar för rov att hänsynslöst råna och trampa ned en fullständigt väpnad och skyddslös minoritet, den nationen har förverkat varje moralisk rätt att tala om ’väldsfreden’ i Versailles”. Och han uppreser sig mot det ’stälrasslande, rytande skådespel’, som i Tyskland äger rum i den nordiska rasandans namn: ”Men kastar man sig hundra mot en, över oskyldiga medmänniskor och förföljer, misshandlar och plundrar och ruinerar dem i den nordiska andans namn, då drar man skam över sig och sin idol, man må vara hur blond som helst.”

Den 1 september 1939 – efter att Hitler och Stalin slutit en pakt om nonaggression, den s.k. Molotov-Ribbentroppakten – publicerar Hornborg i *Nya Argus* artikeln ”Sanningen på marsch”, där han beskriver ”den österrikiske dekorationsmålaren Adolf Hitler” och hur denne ”i dessa dagar brottats med sin gud – med den mystiska makt som hittills lett honom och utan strid tvungit hans fiender på knä.”

”Sanningen är på marsch. Och sanningen är att ideologierna

tillhöra propagandans värld; i realpolitiken ha de ingen plats. Det underliga är bara att så få synas ha insett det – att det överväldigande flertalet synes ha blivit överraskat av den tysk-ryska bomben... Det återstår att se om nonaggressionen skall utvecklas till något annat och farligare. Går det så, då ringa dödslockorna för mer än en av Europas småstater.”

Artiklarna om Hitlers Tyskland väcker stor uppmärksamhet och får både medhåll och kritik i hemlandet. I ett privatbrev till en bekant kommenterar Mannerheim Hornborg och dennes syn på den tyske diktatorn på följande sätt:

”I senaste nummer av *Nya Argus* fanns en artikel av Eirik Hornborg som i koncentrerad form på ett glimrande sätt värdesätter Hitler och hans insats i världens och mänsklighetens utveckling.

Den är så mycket mera märklig som författaren är en tyskvän och fd jägare. Hans uppfattning är helt enkelt slående i sin riktighet och så välskriven att jag närsluter den. En annan fråga är om i ett litet neutralt land det är klokt att publicera ett sådant uttalande.”

Men Finland kommer inte att vara neutralt så länge till och det är knappast Hornborg och *Nya Argus* som bär skulden för den saken. Samma dag artikeln publicerats har tyska trupper gått till angrepp mot Polen och världskriget börjat.

I ett hemligt tilläggsprotokoll till avtalet om nonaggression har de två diktatorerna delat upp Östeuropa i intressesfärer. För Finlands del leder pakten mellan Hitler och Stalin till vinterkriget. Under hösten 1939 och vintern 1940 kommer Hornborgs retoriska förmåga att utnyttjas för propagandaverksamhet i Sverige. ”Under själva krigets och censuren tid måste *Argus*ögonen blunda för sanningen. Men också då gör Hornborg vad han kan”, skriver Trygve Söderling. Utan att förtrötta kringgår Hornborg krigscensuren genom att använda sig av historiska analogier i form av artiklar om tvåhundraårsminnet av hattarnas krig och ämnen ur den romerska historien. Långt senare visar Hornborg i artikeln ”Från en kulturtidskrifts kampår” (nr 2/1958) hur problematiskt det under censuren tid var att gäcka denna och försöka påverka opinionerna. Hans kontakter med utländska journalistiska kretsar håller honom informerad om vad man tänker på annat håll.

För Hornborg, liksom för många andra finländare, kändes fortsättningskriget 1941-1944 mera problematiskt än vinterkriget, då Finland utkämpat en heroisk ensam kamp mot en anfallande stor granne.

Regeringens hänvisningar till Finlands neutralitet klingade ihålligt då en stor tysk armé befann sig i landet och då Ryska Karelen i Mannerheims berömda dagorder av den 10 juli framställdes som ett krigsmål. Hornborg själv säger sig inte ha räknat med de tyska vapnens slutliga seger, men nog på att man skulle lyckas slå Sovjetunionen inom dess europeiska område. I artikeln ”På gungande mark”, beklagar han en dryg vecka efter krigsutbrottet att de nordiska staterna inte lyckades åstadkomma en militärpolitisk enhet och konstaterar mycket riktigt att Storbritannien och sannolikt också Förnta staterna kommer att räkna Finland som en fiende. Han inser att Finland i detta skede är beroende av Tyskland men varnar sina landsmän från att också i mentalt hänseende bli alltmer tysksinnade.

Hornborg får erkännanden, men av den mängd synpunkter som privat delges honom i brev och samtal, också häftig kritik. Och kritiken skulle öka i styrka.

Finlands diplomatiska förbindelser med Storbritannien hade brutits i ett tidigt skede av kriget, men när brittiskt flyg angriper tyska trupper och förråd på finländskt territorium utbryter en våldsam indignation i landet. I artikeln ”Objektivitet” försöker Hornborg förklara den folkrättsliga bakgrunden till anfallet. Han finner sina landsmäns reaktion barnslig och pinsam i betraktande av hur väl man stod sig under Vinterkriget. ”En fiende är en fiende också på neutral mark, i den händelse den inte är avväpnad och internerad”.

Han säger att den finska förbittringen är genant: ”Det är löjligt att ge sig in i ett så stort äventyr med så komprometterande naiva föreställningar om de risker man löper”.

Trots att artikeln ströks av den inhemska censuren och publicerades endast i *Nordens Frihet* i Stockholm väckte den en enorm uppståndelse. Hornborg kallas till polisförhör och tidningspressen går till storms mot artikeln. *Hufvudstadsbladet* och *Svenska Pressen* ägnar den var sin ledare. Censuren hindrar Hornborg att bemöta kritiken och han bemöts av fiender och vänner närmast som en landsförädare, trots att dessa inte haft möjlighet att läsa artikeln.

Hornborg avslutar en kort kommentar i *Nya Argus* med orden:

”Min artikel var avsedd att stöda den officiellt och privat

proklamerade neutraliteten gentemot alla makter utom Sovjetunionen genom att motarbeta den psykos, som låter händelser vilka äro en naturlig konsekvens av lägets utveckling, framstå som oväntade och oerhörda. Den opposition jag rönt bär vittne om psykosens styrka, men jag är icke ovan vid att mötas av våldsamma anfall och dock i sinom tid få rätt. Nu är det mig omöjligt att ta upp den kastade handsken. Men kanske mötas vi en gång på jämna villkor.”

Hornborg fick rätt, men vid det laget hade läget förändrats i så fruktansvärd riktning att villkoren enligt honom inte längre var jämna. Trots att han inte såg ett behov av att i det läget triumfera över sina motståndare, säger han sig aldrig ha känt sig så ensam som då. Han kände sig stå ensam mot en kompakt opinion, som uppbars också av personer vilkas intelligens han sade sig uppskatta och i vissa fall förbehållslöst respektera.

I början av fortsättningskriget förekom olika grader av tyskvänlighet i Finland. Det fanns personer som direkt bekände sig till den nazistiska ideologin och av den orsaken hoppades på en seger för de tyska vapnen. Flertalet såg dock samarbetet med Hitler-Tyskland som ett nödvändigt ont. I sina mest optimistiska ögonblick föreställde sig många ett scenario där Sovjetunionen först skulle krossas i grund av Tyskland, varefter västmakterna med USA i spetsen skulle ta itu med Tyskland och förpassa tusenårsriket till historien. Under de omständigheterna tänkte man sig att Finland skulle ha en chans att återerövra de i Moskvafreden 1940 förlorade områdena. De allierades seger vid El Alamein hösten 1942 och den tyska katastrofen vid Stalingrad i januari 1943 betydde ett övertygande slut på dessa förhoppningar. För Finlands del kvarstod möjligheten att invänta en sådan tidpunkt i kriget att Sovjet fortfarande var bundet av kampen mot Tyskland och sålunda kunde tänkas ha intresse av att på någorlunda hyggliga villkor ingå separاتفred med Finland. Samtidigt borde Tyskland vara så försvagat att landet inte var i stånd att tillfoga Finland oöverkomlig skada.

I detta skede överlämnade den 5 augusti 1943 den s.k. fredsoppositionen en skrivelse till president Ryti, där man framhöll sin oro för Finlands framtid samt för de försämrade relationerna till USA.

Man varnade för följderna av att alltför oåterkalleligt binda sig vid de tyska vapnen och uppmanade regeringen att snabbast möjligt vidta åtgärder för att lösgöra Finland ur kriget. Bland de trettio

undertecknarna återfanns Eirik Hornborg, liksom flera riksdagsledamöter från SFP, Ragnar Furuholm, Ernst Estlander, Ernst von Born, Levi Jern, John Österholm, Ralf Törngren, men också representanter för SDP:s vänsterflygel, Atos Wirtanen, Mauno Pekkala, Sylvi Kyllikki Kilpi m.fl.

Skrivelsen, som inte varit avsedd för allmänheten, hade dock läckt ut och publicerats den 6 augusti i *Dagens Nyheter*, något som väckte enorm uppståndelse både på tyskt och på finländskt håll.

De trettio utsatts för en mördande kritik. Hornborg ser anledning att skriva en principiell kommentar i *Nya Argus* under rubriken ”Utrikespolitik och demokrati” (nr 15/1943). Han påminner läsarna om att man lever under censur och understryker att ”när det fria meningsutbytet är omöjliggjort, är det medborgarens rätt och plikt att direkt vända sig till de ledande männen, om hans samvete, hans känsla av delaktighet i ansvaret för landets öden fordrar det”.

I *Nya Argus* (nr 1-2/1961) kommenterar Jan-Magnus Jansson Eirik Hornborgs insats:

”På grund av censuren är *Argus*' ärgångar för de första krigsåren mindre givande. Från 1943 framåt för tidskriften emellertid en målmedveten upplysningskampanj; dess spalter blir ett centrum för strävandena efter fred och försöken att ge en realistisk bild av förhållandena i världen.”

Trettio- och fyrtiotalen blir Eirik Hornborgs viktigaste decennier som opinionsbildande journalist, och hans rykte når utanför landets gränser. När Olof Lagercrantz under rubriken ”Finland i augusti” i *Svenska Dagbladet* den 1 september 1943 skriver att ”Eirik Hornborg framstår mer och mer som Finlands andlige ledare”, tolkar han långt opinionerna i Sverige.

1947 avgår Hornborg som huvudredaktör för *Nya Argus*, men hans röst tystnar inte. Den kommer till uttryck i otaliga artiklar i *Hufvudstadsbladet*, dels beställningsarbeten av folkbildande art, dels debattinlägg och hetsig polemik i frågor hans samvete tvingar honom att ta upp. Ända upp i hög ålder kastar han sig på *Hufvudstadsbladets* och andra dagstidningars debattsidor in i ordfejd med såväl ”vänner” som ”fiender”.

Till Amos Andersson hade relationerna med stigande ålder och lugnare tider normaliserats. De otaliga artiklar Hornborg skriver för *Hufvudstadsbladet* i historiska och sjöhistoriska ämnen är

beställningsarbeten från Anderssons sida, liksom också de reserapporter han 1953 som stipendiat på Villa Lante skriver från Rom.

Via Konstsamfundet har Anderson bekostat en längre vistelse på Finlands Rominstitut, Villa Lante, och i det brev Hornborg tackar för "det överdådiga stipendiet" lovar han att uppfylla det enda krav Anderson ställt, d.v.s. att på ort och ställe dricka denne till i Lacrymae Christi.

I de sista breven, skrivna i slutet av 1950-talet betygar de två gamla herrarna sin uppskattning av varandra och beklagar att de inte kommer åt att träffas och utbyta tankar så ofta de skulle önska. Anderson skriver inför nyåret 1958:

"Jag har under höstens lopp flera gånger önskat få sammanträffa med Dig för att få diskutera olika problem. Du vet vilket värde jag sätter på Dig och på att höra Din åsikt! Jag hoppas få göra det under det kommande året."

Och Hornborg svarar i samma anda. Men att Hornborg ännu som åttioåring bevarat sin gamla skärpa då han går till storms mot det han inte kan godkänna antyds av rubriken på ett svar av Nils Meinander: "Att debattera med ett åskväder".

I minnesorden över Eirik Hornborg karakteriserar Jan-Magnus Jansson sin företrädare i *Nya Argus* med följande ord:

"Eirik Hornborgs publicistiska insats har skapat en tradition av personligt engagemang och risktagande för de åsikter man anser riktiga: detta "du måste", utan vilket den intellektuelle reduceras till en andens tekniker. Det finns människor, vilkas verksamhet lämnar efter sig en strömfåra som inte fryser till. Han är en av dem."

Hur uppfattade Hornborg själv sin verksamhet som journalist och sanningssägare. Vad var det som drev honom? Ett försök till svar ger han kanske i den självbiografiska boken *Stormig höst*, när han skildrar en händelse som inträffade då han var mycket ung och som han av sin far fått relaterad för sig:

"Den sommar jag var tre år gammal bodde vi i villan Tammelund på Hertonäs. I samma villa bodde min fars närmaste vän från studenttiden, för oss barn känd som farbror Torsten. De båda herrarna roade sig bl.a. med målskjutning. En dag blev jag vittne till hur farbror Torsten rev lös en stör från en gårdsgård

för att använda den att fästa måltavlan vid. 'Farbror söndrar ju gårdsgården', yttrade jag med en röst som redan på den tiden var stark och bärande. 'Tig pojke', sade förbrytaren och fortsatte sitt arbete. Jag upprepade med starkare stämma: 'Farbror söndrar ju gårdsgården'. 'Håll mun, förbaskade unge, hela nejden hör ju hur du skriker!' Och han stretade vidare. Då talade jag med tordönsröst och likt domens basun: 'Men farbror söndrar ju gårdsgården'. Jag kan inte tåla såna där skrikande ungar', väste farbror Torsten och fullbordade skadegörelsen."

Hornborg säger sig ha kommit till att det varje gång han i skrift eller tal uppträtt mot vad han funnit vrängt och orätt, i grund och botten inte handlat om något annat än treuringens röst: "Farbror söndrar ju gårdsgården".